

Optimale onderwijskansen

Leerwinst en toegevoegde waarde

Twee begrippen staan centraal om de kwaliteit van een school te bepalen, namelijk leerwinst en toegevoegde waarde. Het gaat dan niet om het behaalde resultaat, maar om de groei in vaardigheidsscore. Als de leerwinst, de behaalde groei in vaardigheidsscore, groter is dan de verwachte groei, dan heeft de school toegevoegde waarde.

Ad kappen is orthopedagoog en onderwijsadviseur bij Testservice Onderwijs en was tot mei 2016 coördinator van Steunpunt Passend Onderwijs Enschede

Echter, wat is een goede maat om deze groei te bepalen? Hierbij geldt niet één standaardnorm, maar een norm die afgestemd is op de leerlingpopulatie. Als deze norm bekend is, wat betekent dit dan voor de aanpak op school en hoe kan de school de groei in vaardigheidsscore groter laten zijn dan de verwachte groei?

Extra leerwinst

Bij toegevoegde waarde gaat het om de extra leerwinst, dat wil zeggen de leerwinst die hoger is dan men op basis van het beginniveau mag verwachten (Smits, 2016). Het beginniveau van de leerling wordt bepaald door zijn leerpotentieel. Om vast te stellen wat de leerwinst en wat de toegevoegde waarde is, wordt de leerling niet vergeleken met een gemiddelde maat, maar met zijn eigen mogelijkheden, zijn leerpotentieel. Met het vastgestelde leerpotentieel wordt aangegeven wat de passende groei in vaardigheidsscore moet zijn. Kijken we naar het resultaat of kijken we naar de groei? Is de behaalde groei in vaardigheidsscore groter dan verwacht kan worden op basis van het leerpotentieel van de leerling?

Een voorbeeld: Enschede

Het creëren van optimale onderwijskansen voor iedereen is de basis van het Enschedese leesverbeterplan. Kees Vernooij is de grondlegger van deze aanpak. Door het realiseren van effectief lees- en rekenonderwijs halen de leerkrachten het maximale uit de leerlingen, vanuit de overtuiging dat niet milieu- of leerlingfactoren verantwoordelijk zijn voor de resultaten, maar de kwaliteit en effectiviteit van de instructie en de kwaliteitszorg en ambitie van de directie. Het leesverbeterplan is zeer succesvol. De opbrengsten voor lezen en rekenen liggen voor de Enschedese scholen al

jaren boven het landelijk gemiddelde. Ook leerlingen met extra leerlinggewicht presteren boven het landelijk gemiddelde (Oberon, 2014).

Profiteren leerlingen?

Eén van de verworvenheden van het Enschede leesverbeterplan is de datamuur. De datamuur maakt visueel wat de opbrengsten in behaalde vaardigheidsniveaus (H-HH-HV-V) zijn. De vraag bij de analyse van de datamuur is of de datamuur wel een reëel beeld geeft van de kwaliteit van de school. Bij de analyse van de datamuur werd geen rekening gehouden met de leerpotentie van de leerlingen op school. Het is vanzelfsprekend dat scholen met veel bovengemiddeld begaafde leerlingen betere resultaten zullen halen dan scholen met veel zeer zwakke leerlingen, ook al krijgt de eerste groep veel slechter onderwijs dan de tweede. Met Theo van Batenburg, ontwikkelaar van de Niet-Schoolse Cognitieve Capaciteiten Test (NSCCT), zijn we op zoek gegaan naar het verhaal achter het plaatje. De datamuur laat de opbrengsten zien. De datamuur laat niet de groei in vaardigheidsscore zien en brengt niet de kwaliteit van de school in beeld. De resultaten werden afgezet tegen de landelijke norm, waarbij de inspectienormen als ondergrens gelden. Hattie (2009) geeft in zijn boek *Visible learning* het volgende aan: 'Het gaat niet om de prestatie, het gaat om de groei'. Testen van de leerlingen is noodzakelijk, maar het moet zich concentreren op vooruitgang, de groei in vaardigheidsscore. De norm voor leerwinst is de groei in vaardigheidsscore. Deze is volgens Hattie (2009) het volgende: 'Tenminste één jaar groei bij een input van één jaar'. De uitdaging is om te onderzoeken hoe groot de groei in vaardigheidsscore moet zijn om te kunnen spreken van leerwinst en van

toegevoegde waarde. De kwaliteit van de school komt tot uiting in de groei in vaardigheidsscore. Deze groei is onder meer afhankelijk van de kwaliteit van het onderwijs, de verwachting van de leerkracht en de werkhouding en omstandigheden van de leerling, maar vooral van het leerpotentieel, de capaciteiten van de leerling. Het leerpotentieel wordt vastgesteld met de NSCCT (COTAN goedgekeurd). De NSCCT geeft een snelle, maar valide en betrouwbare inschatting van het leerpotentieel.

Testservice Onderwijs (Testservice Onderwijs is een spin-off van de Rijksuniversiteit Groningen (RUG), gericht op de ontwikkeling van instrumenten, onderzoek en evaluatie van onderwijs) heeft het leerpotentieel en de Cito-vaardigheidsscores op eenzelfde meetlat gezet, waardoor ze met elkaar kunnen worden vergeleken. De leerkracht krijgt heldere informatie over welke vaardigheidsscore en welke groei in vaardigheidsscore bij een bepaald leerpotentieel verwacht mag worden. Door dit voor meerdere metingen achter elkaar te doen, kan de groei of de cognitieve ontwikkeling scherp in beeld worden gebracht. Bijvoorbeeld een leerling in groep 6 met een leerpotentieel van 85, vastgesteld met de NSCCT. De verwachting is dat deze leerling op de Cito-toets Rekenen-Wiskunde M6 een vaardigheidsscore behaalt van 75. Als deze leerling op de M6-toets een vaardigheidsscore behaalt van 81, dan is de leerwinst groter, want dan is er sprake van toegevoegde waarde. De school heeft het potentieel van de leerling benut om dit resultaat te behalen. Bij een leerling met een leerpotentieel van 118 behoort een verwachte vaardigheidsscore van 101 op de Cito-toets Rekenen-Wiskunde M6.

De praktijk: resultaat of groei?

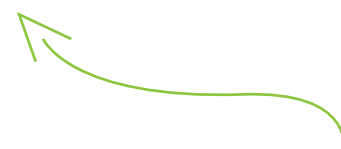
Na afname van de Cito-toets kan met de uitkomst van de NSCCT worden bepaald of de behaalde vaardigheidsscore boven, op of onder de verwachte score ligt. Voor elk leerpotentieel van 65 tot 135 is wetenschappelijk vastgesteld wat de vaardigheidsscore moet zijn bij een bepaalde test (DMT, spelling, begrijpend lezen en rekenen).

In figuur 1 (hiernaast) is een voorbeeld weergegeven van de ontwikkeling in vaardigheidsscore bij een leerpotentieel van 100 bij begrijpend lezen. Op de verticale lijn staan de vaardigheidsscores, op de horizontale lijn de toetsen. In deze grafiek wordt de boven- en de ondergrens voor een leerpotentieel van 100 weergegeven. Met deze grafiek kan voor elke leerling met zijn leerpotentieel worden bepaald of de behaalde vaardigheidsscore boven, op of onder de verwachte vaardigheidsscore ligt. Deze analyse kan ook worden gemaakt op groepsniveau. De

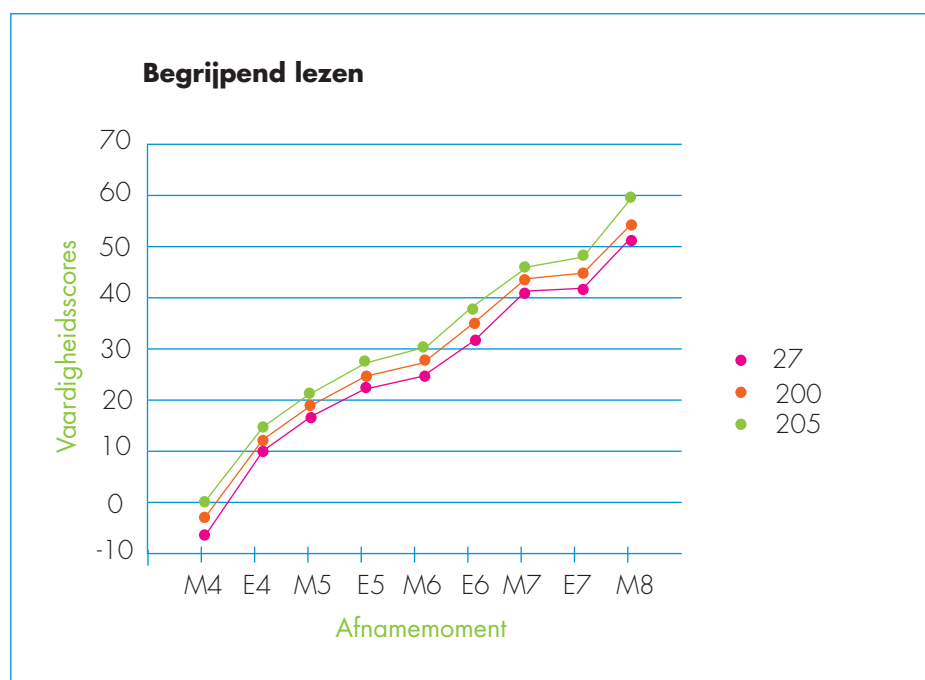

Tom van Limpt

leerlingen uit groep 7 hebben een gemiddeld leerpotentieel van 85 (zie figuur 2 op p. 34). Voor deze groep kan een historisch perspectief worden opgesteld. Hoe heeft deze groep zich ontwikkeld vanaf groep 3 tot en met groep 7? Voor een leerpotentieel van 85 kan de verwachte vaardigheidsscore worden opgesteld (roze lijn). De behaalde vaardigheidsscore is de blauwe lijn. Wat laat deze grafiek zien? De behaalde score ligt boven de verwachte score. Echter ook onder het landelijk gemiddelde (oranje lijn) en zelfs onder de inspectienorm (groene lijn). Deze groep voldoet qua opbrengsten niet aan de inspectienorm. De groei in vaardigheidsscore laat zien dat de behaalde scores boven de verwachte score liggen. De school heeft dus toegevoegde waarde. De leerwinst is

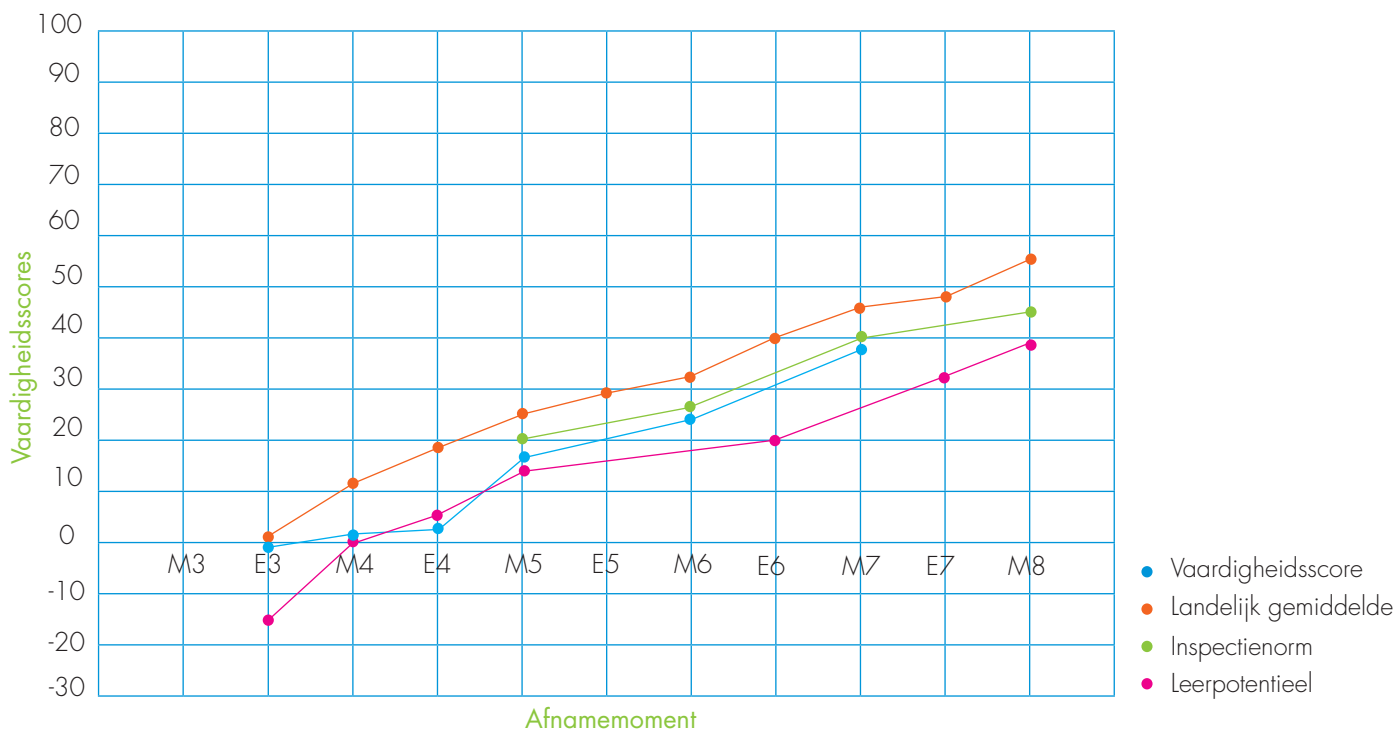

Praat met je leerlingen en betrek ze bij hun eigen ontwikkeling: ga samen met het kind op zoek naar zijn talenten

Figuur 1 – Ontwikkeling in vaardigheidsscore bij een leerpotentieel van 100

Begrijpend lezen

Figuur 2 – Groep 7 met een gemiddeld leerlingpotentieel van 85

groter dan wat verwacht mocht worden op basis van het leerpotentieel.

Wat zegt de Inspectie?

De Inspectie hanteert een nieuw toezichtkader. Wat betreft de onderwijsresultaten gaan zij het volgende beoordelen: 1. Haalt de school de minimale normen?, 2. Passen de resultaten bij de leerlingpopulatie? en 3. Zijn er extra sociale leerresultaten? De Inspectie staat zeer positief tegenover deze ontwikkeling. Het nieuwe toezichtkader biedt hiervoor alle mogelijkheden. Eén van de criteria is of de opbrengsten in overeenstemming zijn met de leerlingpopulatie. De Inspectie waardeert een school niet meer uitsluitend op

basis van de opbrengsten, maar op basis van de groei in vaardigheidsscore gebaseerd op het leerpotentieel. De resultaten moeten minimaal passen bij het gemiddelde leerpotentieel van hun leerlingen: de zogenaamde kwaliteit van de populatie aan leerlingen.

Voorbeeld inspectieverslag

Vanaf dit schooljaar wordt een systematiek gebruikt om meer zicht te krijgen op de toegevoegde waarde/leerwinst per vakgebied en per groep. Er wordt een relatie gelegd tussen wat de groep heeft bereikt (de resultaten behaald op toetsen uit het leerlingvolgsysteem) en wat het niveau is dat van de groep verwacht mocht worden (het leerpotentieel). Die ontwikkeling is nog pril, maar de eerste ervaringen zijn positief. De school heeft meer zicht op het effect van het onderwijs en kan beter communiceren over de resultaten van individuele leerlingen met hun ouders. Hieruit blijkt dat deze school in 2013 nog als zwak moest worden beoordeeld. Op deze school is vanaf 2014 de NSCCT afgenomen en sindsdien worden niet alleen de behaalde resultaten bijgehouden, maar ook de behaalde groei in vaardigheidsscore. Dit wordt sinds kort ook door de Inspectie in haar beoordeling betrokken en heeft tot gevolg gehad dat de school nu positief wordt beoordeeld, waarmee de Inspectie onderkent dat deze school ondanks haar zwakke populatie toch goede onderwijskwaliteit levert. Het tegenovergestelde zal ook plaatsvinden. Een school met een sterke leerlingpopulatie kan een goed resultaat hebben, terwijl de groei in vaardigheidsscore geen

Elf handreikingen

Elf handreikingen bij het opstellen van een dynamisch groepsplan.

Stel jezelf de volgende vragen:

1. Welke doelen zijn vastgelegd?
2. Welke leerstof hoort hierbij?
3. Wat zijn de strategieën die centraal staan?
4. Wat is de opbouw van de leerstof?
5. Hoe is de planning van de leerstof?
6. Worden de leerlingen betrokken bij de leerstof?
7. Hoe is de aanpak voor de instructieafhankelijke, gevoelige en afhankelijke leerlingen?
8. Welke leerlingen vragen om extra ondersteuning en begeleiding?
9. Hoe organiseer ik dat binnen mijn groep?
10. Welke ondersteuning heb jij als leerkracht nodig?
11. Welke scholing heb jij als leerkracht nodig?

	Veel groei vaardigheidsscore	Weinig groei vaardigheidsscore	Geen groei vaardigheidsscore
Cito I	Instructieonafhankelijk / verdiept	Instructiegevoelig / basis	Instructieonafhankelijk / verlengd
Cito II-III-IV	Instructieonafhankelijk / verdiept	Instructiegevoelig / basis	Instructieonafhankelijk / verlengd
Cito V	Instructiegevoelig / basis	Instructiegevoelig / basis	Instructieonafhankelijk / verlengd

Figuur 3 – Dynamisch groepsplan

toegevoegde waarde laat zien. De groei in vaardigheidsscore is te gering afgezet tegen het leerpotentieel.

Hoe nu verder?

Effectieve scholen zien de toetsgegevens als uitkomst van het gegeven onderwijs. Deze scholen baseren zich niet op het behaalde resultaat, maar zijn op zoek naar de groei in vaardigheidsscore, het proces. Het is te eenvoudig om op basis van de behaalde resultaten te besluiten tot homogeen groeperen of tot het bijstellen van de te behalen doelen. Niet het behaalde vaardigheidsniveau is bepalend voor indeling in een instructiegroep, maar de behaalde groei in vaardigheidsscore. Deze analyse is mede bepalend voor het groepsplan. Bepalend voor het dynamisch groepsplan is het ambitieniveau van de leerling: waar ligt de zone van de naaste ontwikkeling en wat betekent dit voor de instructie, het aanbod, de leertijd en de verwerking? De leerkracht is aan zet, het opstellen van een dynamisch groepsplan doet recht aan het vakmanschap van de leerkracht. Het werken met heterogene groepen, met daaraan gekoppeld de differentiatie in instructie, aanbod, leertijd en verwerking, heeft de grootste impact voor alle leerlingen (zie figuur 3 hierboven en het kader 'Elf handreikingen' op p. 34).

Resultaten

Het is en blijft de leerkracht die ertoe doet. Hij/zij is de spil van het onderwijsproces. Het werken met een dynamisch groepsplan doet een groot beroep op het vakmanschap van de leerkracht. Hij/zij bepaalt op basis van het leerpotentieel en de groei wat de instructie- en onderwijsbehoeften zijn van de leerling. Tips voor op de werkvloer:

1. Stel ambitieuze doelen, maar werk realistisch in kleine haalbare stappen.
2. Besteed veel aandacht aan de implementatie. Aanbeveling van Hattie (2009): 'Het is een collectieve verantwoordelijkheid van het gehele schoolteam om gezamenlijk de opbrengsten, de groei in vaardigheidsscore, te analyseren en te vertalen naar gerichte interventies op schoolniveau, groepsniveau, leerlingniveau en leerkrachtniveau'.
3. Stuur op onderwijskwaliteit door op zoek te gaan naar het verhaal achter het plaatje. Niet het resultaat is bepalend voor de onderwijskwaliteit, maar het proces. Dit is van essentieel belang, ook bij leerlingen met speciale onderwijsbehoeften.

4. De Inspectie is nog niet zo lang bekend met deze wijze van analyseren van de opbrengsten, waarbij de nadruk ligt op de groei in vaardigheidsscore. Betrek de Inspectie bij deze analyse. Laat zien wat de verwachte score en wat de behaalde score is voor leerlingen met speciale onderwijsbehoeften.
5. Differentieer handelingsgericht op basis van de geplande groei in vaardigheidsscore door instructie, aanbod, verwerking en leertijd.
6. Instructiegevoelige leerlingen zijn leerlingen waarbij een discrepantie is tussen de verwachte score en de behaalde score. Ook leerlingen met bijvoorbeeld niveau II kunnen instructiegevoelig zijn.
7. Werk met een gedigitaliseerd programma om een dynamisch groepsplan op te stellen.
8. Praat met kinderen in plaats van over kinderen: betrek leerlingen bij hun eigen ontwikkeling. Ga samen met de leerling op zoek naar zijn talenten.
9. Professionaliteit van het hele team is de basis van succes: werk met bewust bekwame leerkrachten. Wees als team trots!
10. Benader bij leerlingen het leerpotentieel vanuit kansen, ga uit van de wil en de inspanning om je verder te ontwikkelen. Het is ontwikkelingsgericht denken, fouten maken mag, daar leer je van. Je leert dan met name van de feedback op het proces.
11. De knoppen waaraan de leerkracht in het groepsplan kan draaien zijn: de geplande vaardigheidsgroei, de gehanteerde didactiek (instructie, aanbod en verwerking) en de leertijd. ●

VERDER LEZEN!

- www.spoe.nl
- www.testserviceonderwijs.nl
- www.planb2.nl
- www.poraad.nl

LITERA TUUR!

- Batenburg, T. van (2012). *Het signaleren en aanpakken van onderpresteren op de basisschool*. Groningen: GION.
- Dweck C. (2012). *Mindset. How you can fulfil your potential*. London, UK: Robinson.
- Hattie, J. (2009). *Visible learning*. Rotterdam: Bazalt.
- Janssens, F., Rekers-Mombarg, L., & Lacor, E. (2014). *Leerwinst en toegevoegde waarde in het primair onderwijs*. Rotterdam: CED-Groep.
- Kappen, A. (2016). Het verhaal achter de foto. *Tijdschrift Interne Begeleider*, 6 (2), 17-19.
- Oberon (2014). *Enschedeese taal- en rekenprestaties*. Meting 2014. Utrecht: Oberon.
- Smits, J. (2016). Leerresultaat: meet toegevoegde waarde. *Verspilling van talent tegengaan*. *JSW*, 100 (6), 12-15.
- Vernooij, K., & Kappen A. (2016). De leereffecten van het Enschede lees- en rekenverbeterplan. *Basisschoolmanagement*, 30 (3), 4-10.

Lees jij JSW al digitaal via Schooltas?

JSW digitaal lezen via Schooltas is heel makkelijk. Om je op weg te helpen, hebben we een instructievideo gemaakt. Bekijk deze op: www.jsw-online.nl/schooltas.

Dan weet je als geen ander hoeveel voordelen dat heeft! Ben je abonnee (of heeft je school een abonnement), dan lees je JSW gratis waar en wanneer je maar wilt via tablet of pc.

Als abonnee krijg je naast het papieren blad automatisch toegang tot Schooltas

Met Schooltas lees je het blad digitaal en krijg je bij elke editie extra lees- en kijktips

Lees 'm direct bij verschijning en wacht niet op je collega's, iedereen kan meelesen

Maak notities bij artikelen om er later nog eens mee aan de slag te gaan

Heb je vragen? Bel: 088-2266691